

Evropsky významná lokalita Heřmanický rybník – ornitologický ráj mezi Ostravou, Bohumínem a Rychvaldem

V široké nivě řeky Odry, na rovině mezi Ostravou, Bohumínem a Rychvaldem je vsazena rybníční oblast napájená vodami potoka zvaného Stružka. Soustavu sestávající z rybníků Heřmanického, Lesníka, Figury, Nového a Záblatského doplňují četné zvodnělé důlní deprese a mokřady. Přímo magnetem pro vodní a bahenní ptactvo jsou však rozsáhlé rákosiny, tzv. palach, skýtající úkryt, loviště a hnízdiště celé plejádě pozoruhodných druhů. Tyto rákosové porosty vytvářejí svérázné prostředí a svou více než stohektarovou plochou jsou největší ve Slezsku. V jejich nitru se skrývají tajemní bukači velcí a bukáčkové malí, na jaře je oživuje gagotání hus velkých a ryk racků chechtavých a na podzim hemžení stovek protahujících pěvců. Z oblohy nad nimi můžeme zaslechnout takové vzácnosti, jako je nezaměnitelné hlasité volání jeřábů popelavých či flétnové hlasy protahujících kolih velkých. Znalce místních lokalit snad ani nepřekvapí, že právě v „naší“ EVL našlo útočiště hejno elegantních plameňáků růžových, které se zatoulalo do střední Evropy v srpnu roku 1895.

Evropsky významná lokalita Heřmanický rybník o rozloze 479 ha (Anonymus 2006) se nalézá na historickém území Slezska; v současném administrativním členění leží v Moravskoslezském kraji na pomezí „průmyslových“ okresů Ostrava – město a Karviná. Rozkládá se na území tří měst (Ostravy, Bohumína a Rychvaldu) a sedmi katastrálních území (Heřmanic, Hrušova, Vrbice nad Odrou, Pudlova, Nového Bohumína, Záblatí u Bohumína a Rychvaldu).

Z regionálně geologického členění spadá oblast ke karpatské neogénní (třetihorní) předhlubni. Usazeniny představují fluvialní (říční) a deluviofluvialní (svahově-říční) sedimenty holocenního stáří (povodňové hlíny, jíly, písčité jíly a šterky) a eolické sedimenty z období pleistocénu (spraše a sprašové hlíny) (Weissmannová 2004). Na lokalitě se výrazně uplatňují uloženiny svrchního karbonu (důlní hlušina). Krajina převážně rovinného typu, jen nevýrazně přesahující výšku 200 m n. m., je podle geomorfologického členění součástí celku Ostravská pánev a jeho okrsků Orlovská plošina a Ostravská niva (Weissmannová 2004). Půdu tvoří glejové fluvizemě, gleje a močálové půdy na zamokřených plochách a nevyvinuté antropogenní půdy na umělých navážkách, jejichž profil je tvořen různým materiálem, mj. odvalovou hlušinou a stavební sutí, které většinou přesahují mocnost 2 m. Svrchní část terénu do 0,5 m představují písčité, slabě jílovité hlíny s bohatým prokořeněním (Anonymus 2006).

Podnebí se řadí k mírně teplé klimatické oblasti MT10. Území náleží hydrograficky povodí Stružky, jejíž recipientem je řeka Odry. Z aspektu potenciální přirozené vegetace by EVL pokrývaly lužní lesy, v rámci lesnické charakteristiky především porosty dubového vegetačního stupně (Weissmannová 2004). Vegetace bez ovlivnění člověka by tak byla tvořena lužními lesy svazu *Alnion incanae*; základní vegetační jednotku by představovala střemchová jasenina asociace *Pruno-Faxetinum* (Koutecká & Polášek 2004). Ve fytogeografickém členění jde o oblast mezofytikum a obvod Karpatské mezofytikum. A konečně ze zoologického pohledu jde o specifickou podprovincii polonskou a bioregion pooderský (Weissmannová 2004). EVL se nachází na rozhraní kvadrátů 6175 a 6176 mapovací sítě organismů.

Na obvodu EVL najdeme řadu výrazných stop lidské činnosti. K nejvýznamnějším řadíme odval (haldu) hlušiny Dolu Heřmanice na jihozápadu, železniční trať č. 270 Česká Třebová – Bohumín se seřaďovacím nádražím na západě, hutnickou haldu ŽDB Group a skládku tuhého komunálního odpadu na severu, intravilán Bohumína na severovýchodě a závod světelné techniky pro automobily Visteon-Autopal na východě. Jen u Lesníku hraničí oblast se zarůstajícím úhorem, u Nového stavu s malebným lesem Březina a u Záblatského rybníka s polními biotopy.

Těžištěm samotné EVL je soustava pěti rybníků o celkové rozloze^I 243,3 ha – od jihu k severu to jsou Heřmanický rybník (Heřmanský stav) s rozlohou 120,8 ha (Mandák 2004) (z toho vodní plocha 60,6 ha^{II}) a Lesník s výměrou 25,5 ha (6,9 ha) na území Ostravy, Figura s plochou 4,6 ha (1,8 ha) a Nový stav s rozlohou 59,6 ha (40,3 ha) na území Rychvaldu a bohumínský Záblatský rybník s 32,8 ha rozlohy (29,4 ha)^{III}. Celý rybníční klenot je závislý především na páteřní říčce Stružce. Nedaleko nad vtokem do EVL byla Stružka v dávné minulosti rozdělena na dva toky – Vrbickou a Bohumínskou Stružku. Bohumínská Stružka je po několika desítkách metrů od jezu přehrazena a je z ní vyveden

^I Rozlohy jednotlivých rybníků a vodních ploch byly, kromě celkové rozlohy Heřmanického rybníka, zjištěny z ortofotomapy z roku 2006, a to při relativně malém měřítku 1 : 5 000 ze serveru <http://geoportal.cuzk.cz>.

^{II} Rozloha je o 1,1 ha nižší než hodnota vypočtená z ortofotomapy z roku 2001 (cf. Mandák 2004).

^{III} Rozloha vodní plochy se po odbahnění rybníka v roce 2009 značně zmenšila díky zvětšení plochy rákosiny (pravděpodobně jde ale jen o dočasný stav).

náhon s kapacitou 1 m³/s, který byl počátkem 70. let rekonstruován tak, že překleneje akvaduktem Vrbickou Stružku (teče kolem SV a S části Heřmanického rybníka), za níž se zatrubněn ztrácí pod úrovní terénu a nakonec ústí do Heřmanického rybníka (Anonymus 1970). Bohumínská Stružka, napájející ostatní čtyři rybníky, se klikatí k severu a pak kopíruje Figuru, Nový stav (u propustku, rekonstruovaného v roce 2008, se z ní odděluje Bajcůvka, jež pokračuje mezi skládkami mimo EVL), ústí do kanálu pod výpustí Nového stavu a nakonec obtéká Záblatský rybník. Na území EVL zasahují ještě drobné potoky Korunka (s přítokem Heřmanického potoka) a Bystřinka.

Heřmanický rybník je majetkem společnosti RPG RE Land (dříve OKD – DPB Paskov). V současné době už není původním rybníkem, ale od roku 1972 tzv. dávkovací nádrží slaných důlních vod (Hep 1972). S tím souvisí i specifické složení rybníční vody – částečně má původ v bádenských vodoplynonosných horizontech, které se nacházejí v pískovcových polohách miocenních pelitických souvrství a bazálních klastik. Tyto vody jsou proto silně mineralizované, typu Na-Cl až Na-K-Cl, a je pro ně charakteristický zvýšený obsah bóru a jódu. Část objemu je tvořena povrchovými technologickými vodami z dolů a výluhy z přilehlých hald a navážek odpadů různého charakteru (Polášek 2000). Maximální salinita nádrže v letech 2003–2004 činila 2,63 mg/l (Kubačáková & Valová 2009). Přesto je tato nádrž stejně jako Figura a Nový stav určena i ke sportovnímu rybolovu, zatímco rybníky Lesník a Záblatský slouží k chovu tržních ryb (majitelem těchto rybníků je Rybářství Rychvald). Celá rybníční soustava je silně eutrofní – trpí nadbytečným přísunem živin, což se projevuje mj. silným zákalem vody.

Z hlediska typu biotopu jde o rybníční soustavu s rozsáhlými porosty rákosin eutrofních stojatých vod (M1.1) a přilehlými, druhově chudými mokřadními vlhkými pcháčovými loukami (T1.5) s nízkou reprezentativností (Anonymus 2006). Celková rozloha rákosin činí na Heřmanickém rybníku 47,3 ha (stav k roku 2001 – Mandák 2004), na Lesníku 15,0 ha, na Figuře 2,6 ha, na Novém stavu 17,5 ha a na Záblatském rybníku 2,5 ha (vše stav k roku 2006). Dalších celkem cca 22,4 ha menších rákosin se nachází mimo vlastní rybníky, přičemž největší se nacházejí v mokřadech u Z, S a SV okraje rybníku Lesník (4,4, 2,2 a 3,8 ha), u žel. trati J od Nového stavu (5,3 ha) a v mokřadu Mlynčická u Záblatského rybníka (2,3 ha). **Celková rozloha tohoto specifického biotopu tak činí úctyhodných 107,3 ha, což je výměra na území Slezska zcela výjimečná, a zasluhuje proto maximální ochrany!** Z důvodu poddolování většiny území EVL se navíc plocha rákosin stále zvětšuje. Rozsáhlé mokřady tak vznikly koncem 20. století mezi Vrbickou Stružkou, Lesníkem a žel. vlečkou. K dalším plošně nejvýznamnějším biotopům patří pole, úhory a ruderaly (cca 90 ha) a lesní porosty (vč. zalesněných otevřených ploch cca 60 ha).

Na závěr pro potvrzení nezastupitelného významu EVL v regionu uvedeme pár čísel týkajících se doposud zjištěných taxonů u některých skupin organismů a počtu ochrannářsky významných druhů u obratlovců. Vyšších cévnatých rostlin bylo jen v období březen–červen 2004 zaznamenáno 320 taxonů (Koutecká & Polášek 2004). U bezobratlých je situace v různém stadiu poznání jen u některých skupin: u vířníků (*Rotifera*) – 12, lupenonožců (*Branchiopoda*) – 12, buchaneč (*Cyclopoida*) – 4, lasturnatek (*Ostracoda*) – 12, z hmyzu (*Insecta*) jen u vážek (*Odonata*) – 28, denních motýlů (*Rhopalocera*) – 31 a rovnokřídlých (*Orthoptera*) – 15 a také u plžů (*Gastropoda*) – 37 a mlžů (*Bivalvia*) – 2 druhy. Obratlovci jsou zastoupeni nejméně 331 taxony, mezi nimiž jasně dominují ptáci (*Aves*) s 257 druhy; dále bylo na území EVL doposud zjištěno 27 druhů ryb (*Actinopterygii*), 12 taxonů obojživelníků (*Amphibia*), 5 druhů plazů (*Reptilia*) a 30 druhů savců (*Mammalia*). Úctyhodný je seznam obratlovců zvláště chráněných / uvedených v aktuálním červeném seznamu (Plesník et al. 2003): ryby – 1/6, obojživelníci – 11/12, plazi – 4/4, ptáci – 95/119 a savci – 2/3; celkem tedy 113 zvláště chráněných a 144 ohrožených taxonů obratlovců.

Martin Mandák, Jiří Šuhaj

Prameny

- Anonymus 1970: Zápis sepsaný dne 3. června 1970 v Báňských projektech Ostrava při jednání o akci: Důl Vítězný únor Ostrava – Dávkovací nádrž slaných vod v Heřmanicích – nové řešení – z. č. 30 0000-2426-P. Archiv AOPK ČR, střediska Ostrava, 6 pp. Manuskript.
- Anonymus 2006: Evropsky významné lokality v České republice. Seznam lokalit. CZ0813444 – Heřmanický rybník. Dostupné z: <http://www.nature.cz/natura2000-design3/web_lokality.php?cast=1805&akce=karta&id=1000031253>
- Hep L. 1972: Dávkovací nádrž slaných vod OKR v Heřmanicích. Archiv AOPK ČR, střediska Ostrava, 7 pp. Manuskript.

- Koutecká V. & Polášek Z. 2004: Rekultivace území Vrbice. Biologické hodnocení dle ustanovení § 67 zákona č. 114/1992 Sb. a § 18 vyhlášky č. 395/1992 Sb. – Závěrečná zpráva. Archiv autorů, 61 pp. a 22 pp. příloh. Manuskript.
- Polášek Z. 2000: Zpráva o stavu batrachofauny na rybnících Skučák (okr. Karviná) a Heřmanický (okr. Ostrava) za rok 2000. Archiv AOPK ČR, střediska Ostrava, 19 pp. Manuskript.

Literatura

- Kubačáková V. & Valová M. 2009: Perloočky a lasturnatky Heřmanického rybníka aneb náhled do slaných vod ostravsko-karvinského regionu. Živa, Praha, 57 (3): 122–123. ISSN 0044-4812
- Mandák M. 2004: Heřmanický rybník – významná ornitologická lokalita. Acrocephalus (Ostrava), 20: 2–53.
- Plesník J., Hanzal V. & Brejšková L. (eds.) 2003: Příroda. Sborník prací z ochrany přírody 22. Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Obratlovci. AOPK ČR a SOP ČR, Praha, 184 pp. ISBN 80-86064-33-6
- Weissmannová H. (ed.) 2004: Ostravsko. Chráněná území ČR svazek X. AOPK ČR – EkoCentrum Brno, Praha – Brno, 456 pp. ISBN 80-86064-87-0